

С.Г. Натрошвили **ИНВЕСТИЦИОННОЕ И ИННОВАЦИОННОЕ
ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

Проанализированы состояние и условия инвестиционного обеспечения высших учебных заведений. Определены основные тенденции формирования инвестиционного процесса в сфере высшего образования. Показана роль инвестиций в повышении качества образовательных услуг в системе высшего образования.

УДК 658.15.012.8:351.863

МЕТОДИКА ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СЕКТОРУ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Л.Г. Шемаєва, докт. екон. наук,
Академія фінансового управління
Міністерства фінансів України,
В.П. Онофрійчук,
Університет економіки та права «КРОК»

Розглянуто проблему розроблення концептуальних та методичних підходів до оцінки фінансової безпеки держави у сфері державних фінансів як головної складової економічної безпеки держави задля поліпшення управління фінансами та забезпечення стійкості фінансової системи, як передумови сталого економічного зростання й гарантованого виконання державою своїх соціальних зобов'язань. Запропоновано методіку оцінки рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України, апробовану на статистичних даних 2010 р., та визначено критичні та небезпечні зони.

Ключові слова: фінансова безпека держави, сектор державних фінансів, методика оцінки, індикатори фінансової безпеки.

Постановка проблеми. Накопичення системних проблем у бюджетній сфері та ігнорування викликів світової фінансово-економічної кризи призвели до розбалансування системи державних фінансів і, як наслідок, до виникнення загрози фінансовій і, зокрема, бюджетній безпеці України. Це посилює актуальність впровадження комплексного підходу до оцінки факторів, що можуть негативно впливати на економічний розвиток економіки країни, її фінансову систему та окремі її сектори, спричиняти виникнення фінансових криз. На сьогодні системного підходу до такої оцінки сектору державних фінансів в апараті державного управління України не існує. Отже, є потреба в розробленні концептуальних та методичних підходів до оцінки фінансової безпеки держави у сфері державних фінансів, її інтеграції у систему загальнодержавного управління (систему аналізу, контролю, прогнозування та прийняття управлінських рішень).

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у дослідження проблем фінансової безпеки держави зробили вітчизняні та зарубіжні науковці [1-11]. Однак питання оцінки та прогнозування загроз у бюджетному секторі за реформування економіки в умовах нестійкої макроекономічної ситуації, обґрунтування заходів посилення позитивного внеску бюджетної політики в підтримку стабільності фінансової системи потребують додаткового висвітлення.

Мета статті – оцінка за розробленою методикою рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України як головної складової економічної безпеки держави задля поліпшення управління державними фінансами та забезпечення стійкості фінансової системи як передумови сталого економічного зростання й гарантованого виконання державою своїх соціальних зобов'язань.

Основними індикаторами, які характеризують стан бюджетної безпеки, згідно з Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженою наказом Міністерства економіки України [12], є: рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, відношення профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі,

обсяг трансфертів з державного бюджету до ВВП.

Аналіз цих індикаторів свідчить про те, що їх перелік потребує значного розширення. Тому, дотримуючись в цілому логіки та структури подання методики оцінки фінансової безпеки держави, що міститься в [12], та з урахуванням показників оцінки стійкості фінансової системи [7], доцільно визначити основні методичні підходи та показники оцінки рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України.

Передусім, слід більш детально розглянути терміни, що вживаються в пропонованій методиці:

- фінансова безпека сектору державних фінансів – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, що гарантує забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів, державних цільових фондів та ефективності використання бюджетних коштів;

- оцінка фінансової безпеки сектору державних фінансів – це аналіз можливості цього сектору забезпечувати економічні та соціальні зобов'язання держави за дії тих чи інших внутрішніх і зовнішніх шоків;

- загрози фінансовій безпеці сектору державних фінансів – це сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що призводять до порушення процесу формування та розподілу централізованих фондів держави та як наслідок до дестабілізації банківської системи, знецінення національної валюти й дефолту за суверенними боргами;

- критерії фінансової безпеки сектору державних фінансів – це статистичні показники, за якими здійснюється оцінка сектору державних фінансів країни з точки зору його здатності забезпечити гарантоване виконання державою своїх економічних та соціальних зобов'язань з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів, державних цільових фондів та ефективності використання бюджетних коштів;

- індикатори фінансової безпеки сектору державних фінансів – це реальні статистичні показники, які найповніше характеризують

явища і тенденції в секторі державних фінансів;

- оптимальні значення індикаторів – це інтервал величин, у межах яких створюються найсприятливіші умови для стабільного функціонування та розвитку сектору державних фінансів;

- порогові значення індикаторів – це граничні значення індикаторів фінансової безпеки сектору державних фінансів, порушення яких призводить до неможливості забезпечення гарантованого виконання державою своїх економічних та соціальних зобов'язань з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів, державних цільових фондів та ефективності використання бюджетних коштів.

Методика включає такі етапи:

- *формування множини індикаторів*. Індикатори стану фінансової безпеки України систематизовано за кожною складовою фінансової безпеки сектору державних фінансів. Відбір множини індикаторів здійснювався з урахуванням світового досвіду та напрацювань українських вчених;

- *визначення порогових значень індикаторів* відбувається з урахуванням світового досвіду та напрацювань українських вчених. Порогові значення індикаторів у зв'язку зі змінами в національній і світовій економіці переглядаються у разі необхідності, але не рідше ніж один раз на два роки;

- *нормалізація індикаторів*. Завдання нормалізації показників – це перехід до такого масштабу вимірювань, коли найкращому значенню показника відповідає значення 1, а найгіршому – 0, або у відсотках: 0 відповідає 0%, 1 – 100%.

При формуванні множини індикаторів важливо забезпечити інформаційну односпрямованість показників x_i . З цією метою показники поділяють на стимулятори та дестимулятори.

Зв'язок між інтегральною оцінкою 1 й показником-стимулятором прямий, між 1 й показником-дестимулятором – обернений. Дестимулятори перетворюють на стимулятори за допомогою нормування.

Нормування індикаторів розраховується за формулою:

$$z_{ij1} = \begin{cases} x_{ij} / x_{opt}, & \text{якщо показник є стимулятором, при цьому } z_{ij1} = 1 \text{ при } x_{ij} = x_{opt}; \\ x_{opt} / x_{ij}, & \text{якщо показник є дестимулятором, при цьому } z_{ij1} = 1 \text{ при } x_{ij} = x_{opt}. \end{cases}$$

ОЦІНКА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

де x_{ij} – значення індикатора;
 z_{ij1} – нормоване значення індикатора x_{ij} ;
 – визначення вагових коефіцієнтів – здійснюється експертно;
 – інтегральний індекс фінансової безпеки сектору державних фінансів розраховується за формулою:

$$I_{j2} = \sum_i a_{ij} \cdot z_{ij2}$$

де a_{ij} – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску i -го показника в інтегральний індикатор; z_{ij2} – нормалізовані значення вхідних показників x_{ij} ,

Ваговий коефіцієнт j -ї сфери визначається експертним шляхом серед n -го числа експертів як відношення суми балів, що дали всі експерти даній сфері, до загальної суми балів.

Таблиця 1. Розрахунок інтегрального індикатора фінансової безпеки сектору державних фінансів (за даними 2010 р.)

Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	Фактичне значення	Нормоване значення	Ваговий коефіцієнт*	Розрахунок
1. Рівень дефіциту/профіциту зведеного бюджету, %	не більше 1	5,9	0,17	0,125	0,021
2. Рівень виконання плану за доходами зведеного бюджету, %	не менше 98	97	0,99	0,042	0,042
3. Рівень виконання плану за видатками зведеного бюджету, %	не менше 98	100	1,00	0,042	0,042
4. Рівень перерозподілу ВВП через дохідну частину ЗБ, %	не більше 30	28,7	1,00	0,042	0,042
5. Рівень перерозподілу ВВП через видаткову частину ЗБ, %	не більше 30	34,5	0,87	0,042	0,037
6. Індекс чистої валютної позиції зведеного бюджету	не більше 1-2	0,33	1,00	0,04	0,040
7. Відношення загальної суми річних платежів за державним та гарантованим боргом до доходів зведеного бюджету (та з розбивкою на внутрішній (D_i) та зовнішній (D_e) борг), %	не більше 3	3,7	0,81	0,05	0,041
8. Частка надходжень від приватизації відносно ресурсів зведеного бюджету, %*	не більше 5	0,4	1,00	0,05	0,050
9. Рівень державного та гарантованого зовнішнього та внутрішнього боргу, %	оптимальне <30	39,5	0,76	0,1	0,076
10. Коефіцієнт достатності міжнародних резервів для обслуговування зовнішнього боргу	не менше 1	0,7	0,70	0,075	0,053
11. Відношення річних виплат з обслуговування та погашення зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг, %	не більше 12	2,3	1,00	0,05	0,050
12. Різниця між середньозваженою дохідністю ОВДП* на первинному ринку та обліковою ставкою НБУ	не більше 4	2,64	1,00	0,05	0,050
13. Рівень податкового боргу платників податків	не більше 1	1,5	0,67	0,042	0,028
14. Рівень заборгованості бюджету по заробітній платі та соціальних виплатах	не більше 0,1	0,1	1,00	0,017	0,017
15. Рівень дефіциту Пенсійного фонду	не більше 0,3	0,5	0,60	0,017	0,010
16. Рівень виконання плану за доходами Пенсійного фонду	не менше 98	96,6	0,99	0,016	0,016

ОЦІНКА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

17. Рівень виконання плану по видатках Пенсійного фонду	не менше 98	99,6	1,00	0,017	0,017
18. Рівень доходів Пенсійного фонду	не менше 12	16,9	0,71	0,017	0,012
19. Рівень видатків Пенсійного фонду	не більше 12	17,5	0,69	0,016	0,011
20. Рівень трансфертів із бюджету у доходах Пенсійного фонду	не більше 23	18,1	1,00	0,017	0,017
21. Рівень заборгованості Пенсійного фонду по пенсіях	не більше 5	1,4	1,00	0,017	0,017
22. Рівень дефіциту державних соціальних цільових фондів (крім ПФ)	не більше 0,3	0,02	1,00	0,016	0,016
23. Рівень виконання плану по доходах державних соціальних цільових фондів (крім ПФ)	не менше 98	102,8	1,00	0,017	0,017
24. Рівень виконання плану за видатками державних соціальних цільових фондів (крім ПФ)	не менше 98	97,5	0,99	0,017	0,017
25. Рівень доходів державних соціальних цільових фондів (крім ПФ)	не більше 2	1,72	1,00	0,016	0,016
26. Рівень видатків державних соціальних цільових фондів (крім ПФ)	не більше 2	1,74	0,87	0,017	0,015
27. Рівень трансфертів із бюджету у доходах державних соціальних цільових фондів (крім ПФ)	не більше 0,5	0,2	1,00	0,017	0,017
28. Рівень заборгованості державних соціальних цільових фондів по соціальних допомогах	не більше 3	3	1,00	0,016	0,016
Інтегральний показник:					0,801

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України; Міністерства фінансів України; Національного банку України.

Проведені розрахунки інтегрального показника рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України за даними 2010 р. свідчать, що він дорівнював 0,801 оптимального значення.

Рівень окремих складових фінансової безпеки сектору показано на рисунку (цифри від 1-го до 24-ох відповідають порядковому номеру складової згідно з таблицею).

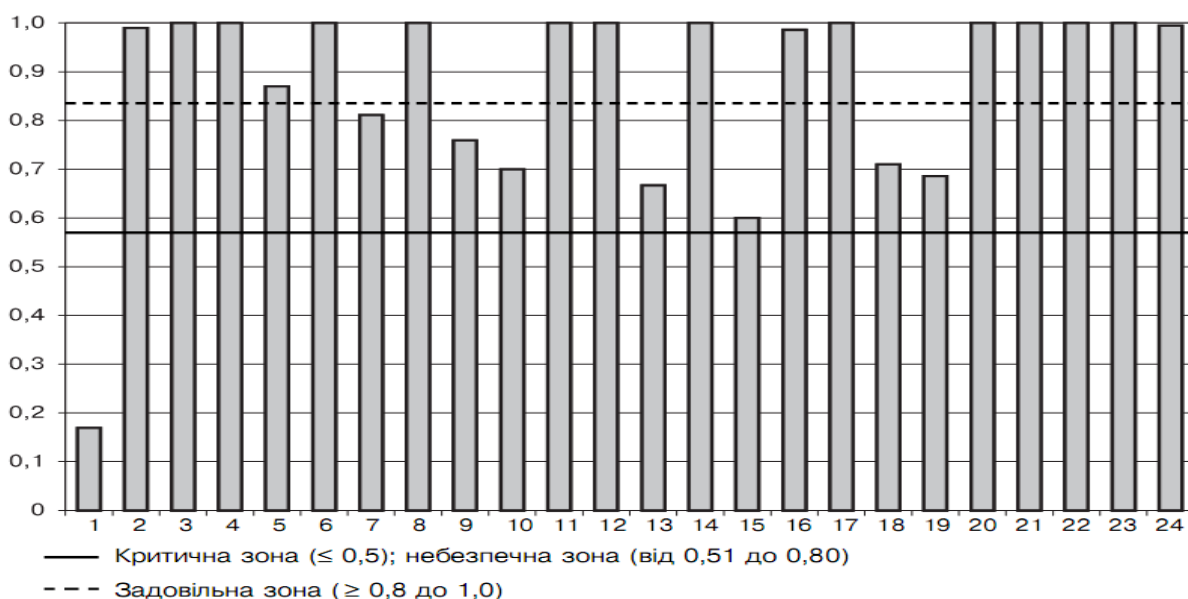

Рис. Рівні складових фінансової безпеки сектору державних фінансів України

Як видно із даних, наведених на рисунку, у критичній зоні знаходилася одна складова фінансової безпеки сектору державних фінансів з 28: у результаті падіння у 2010 р. показника дефіциту зведеного бюджету до 5,9% (у 2009 р. – 3,7%) саме вона опинилася у зоні критичного стану. Крім того, в небезпечній зоні знаходилися такі складові фінансової безпеки сектору державних фінансів, як рівень дефіциту Пенсійного фонду (0,5% від обсягу ВВП при пороговому значенні 0,3%), рівень податкового боргу платників податків (1,5% від фактичного обсягу доходів зведеного бюджету при пороговому значенні не більше 1%), рівень видатків Пенсійного фонду (17,5% від обсягу ВВП при пороговому значенні не більше 12%), рівень доходів Пенсійного фонду (16,9% від обсягу ВВП при пороговому значенні не більше 12%), коефіцієнт достатності міжнародних резервів для обслуговування короткострокового зовнішнього боргу (0,7% від обсягу короткострокового зовнішнього боргу при пороговому значенні не менше 1%). За іншими показниками фінансова безпека сектору державних фінансів знаходилася в задовільній зоні.

Висновки. Розроблена методика оцінки рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України визначає перелік основних індикаторів стану фінансової безпеки України, встановлює їх граничні межі, а також метод обрахування інтегрального індексу фінансової безпеки. Методика базується на комплексному аналізі індикативних показників фінансової безпеки з виявленням потенційно можливих загроз фінансовій безпеці в Україні і може застосовуватися для оцінки рівня фінансової безпеки України. Інші органи виконавчої влади,

наукові інститути та інші установи в межах своєї компетенції також можуть використовувати цю методiku та визначати рівень складових фінансової безпеки для прийняття управлінських рішень щодо аналізу, відвернення та нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам у фінансовій сфері.

Вплив загроз визначається на підставі розрахунку і моніторингу системи індикаторів фінансової безпеки та порівняння їх із граничними (пороговими) значеннями. Розрахунки можуть здійснюватися щокварталу на підставі офіційних даних статистичного обліку Державної служби статистики України, Державної податкової служби України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, Міністерства фінансів України та Національного банку України.

Проведені розрахунки оцінки стану фінансової безпеки сектору державних фінансів свідчать, що за результатами 2010 р. в зоні критичного стану знаходиться показник дефіциту зведеного бюджету, а в небезпечній зоні за рівнем дефіциту Пенсійного фонду, податкового боргу платників податків, рівня доходів та видатків Пенсійного фонду, коефіцієнтом достатності міжнародних резервів для обслуговування короткострокового зовнішнього боргу. За іншими показниками фінансова безпека сектору державних фінансів знаходилася в задовільній зоні.

Підвищення рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів передбачає прийняття дієвих правових актів та адекватних управлінських рішень щодо фінансової політики. Заходи мають бути системними і зосереджуватися на визначених ключових проблемах.

Література

1. *Єрмошенко М.М.* Фінансова безпека держави. – К., 2001. – 308 с.
2. *Шлемко В.Т., Бінько І.Ф.* Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. – К., 1997. – 143 с.
3. *Барановський О.І.* Фінансова безпека. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
4. *Єфименко Т.І.* Податкові важелі фінансової безпеки держави // Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку. Т.1 Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації / За заг. ред. А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – С. 351-363.
5. *Власюк О.С.* Особливості світової фінансової кризи та стратегічні напрямки антикризового регулювання в Україні // Стратегічна панорама. – 2009. – №3. – С. 3-14 (247 с.).

6. Экономическая безопасность: Производство – Финансы – Банки / Под ред. В.К. Сенчагова. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 1998. – 621 с.
7. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали / За ред. В.І. Міщенко, О.І. Кіреєва, М.М. Шаповалової. – К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.
8. Василик О., Мочерний С. та ін. Фінансова безпека // Економічна енциклопедія: У 3 т. Т. 3. – К.: Вид. центр «Академія», 2002 – 952 с.
9. Мартинюк В.П. Методологічні основи оцінки стану фінансової безпеки держави // Фінанси України. – 2003. – №2. – С. 119–123.
10. Старостенко Н. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста // Економіка України. – 2005. – № 8. – С. 38–47.
11. Яшина Н.И., Гришуніна И.А. Совершенствование теоретических и практических основ оценки финансового состояния и качества управления бюджетами в целях повышения эффективности управления финансовыми ресурсами территории // Финансы и кредит. – 2006. – № 4 (208). – С. 2 –11.
12. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60.

Л.Г. Шемаєва, В.П. Онофрійчук

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ УРОВНЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СЕКТОРА ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ УКРАИНЫ

Рассмотрена проблема разработки концептуальных и методических подходов к оценке финансовой безопасности государства в сфере государственных финансов как главной составляющей экономической безопасности государства для улучшения управления финансами и обеспечения стойкости финансовой системы как предпосылки постоянного экономического роста и гарантированного выполнения государством своих социальных обязательств. Предложена методика оценки уровня финансовой безопасности сектора государственных финансов Украины, апробированная на статистических данных в 2010 г., и определены критические и опасные зоны.

КОРОТКО

Бюджетное управление при правительстве США

разработало специальные критерии оценки результативности НИОКР для министерства энергетики. В частности, будут оцениваться степень сокращения уровня загрязнения окружающей среды и уменьшение уровня потребления энергии на единицу топлива, что позволит повысить эффективность проводимых программ не менее чем на 10%. Однако многие эксперты сомневаются в успехе начинания, поскольку в предыдущие годы управление разработало критерии результативности деятельности Национального научного фонда и Национального института здравоохранения, которые были подвергнуты жесткой критике со стороны научного сообщества и так и не были приняты на государственном уровне.

Правительство Южной Кореи

определило основные приоритеты научно-технической деятельности на 2012–2013 гг.: создание новых продуктов на основе протеина; разработка цифровой техники для домашних хозяйств; разработка нового поколения мобильной связи и собственной операционной системы; создание новых роботов; разработка оптических волокон, новых типов электрических батарей.

Кроме того, определены еще шесть приоритетных направлений «второго уровня», которые получают государственную поддержку: химические технологии; медицинское и проекционное оборудование; мультимедийные средства; кораблестроение; компьютерные технологии. Общий объем поддержки приоритетных направлений со стороны государства – свыше 750 млн. дол. США.